

den morális jutalom nélkül, kivált ha a röpirat utat tör magának túl az osztrák határon is.

Isten áldjon. Barátod

KOSSUTH

16.

Páris, 1859 március 21.

SZARVADY KOSSUTHNAK NIGRÁVAL FOLYTATOTT
BESZÉLGETÉSÉRŐL.

Sk. levél. O. L., N. M. Kossuth-ir.

Tisztelt Uram!

Csak tegnap beszélhettem bővebben Nigra Urammal, vagy ott-hon nem találtam vagy másokkal volt. Mint az ide mellékelt⁵³ Bixiohoz indított levélből láthatja ezen úr nem merte azt írásban adni, mit én kívántam és a mit ő ígért volt, minekután a tőlem (barátomtól) feltett formulárt olvasta volt. Nem mert olly oklevelet aláírni, mellyből világos lenne, hogy Cavour felszólította az emigratio egyik tagját, tegye magát érintkezésbe a sard kormányval. Nigra ur tegnap ujra monda, hogy ő egyedül csak Klapkával beszélt rólam és hogy C. bizonyosan csak dans les meilleurs termes beszélhetett rólam. Ha érdekemben volna, kész mindenki előtt a kit hozzá vezetnék declarálni, hogy ő volt az a ki engem felszólított, vajjon nem volnék e kész Turinba menni. Ezt azért ismétlem, mert meglehet hogy tisztelt Uram jónak találja, hogy valakit Nigrához vezessenek állítólag azért, hogy szájából tudja meg a dolgok állását, de tulajdonképpen azért, hogy Nigrának úgy szóljon, mint én nyilatkoztam, mert abból mit ezen úr tegnap beszélt azt vészem ki, hogy a többi magyar, kivel szóban állott Nigra úr, másként vélekednek mint én.

Nigra azt monda tegnap, hogy a császár lett volna az, a ki Klapkára figyelmeztette (én pedig tudom, hogy nem a császár, hanem a herczeg, ki Genfben ismerkedett meg a tábornokkal), ámbár Kossuth úrral szívesen lépnének összeköttetésbe. Nous ne sommes pas libres. Du reste ces messieurs ne sont pas tout à fait de votre avis. Tout en reconnaissant la grande popularité et l'influence de Mr. K[ossuth] sur les masses ils croient que si le gouvernement français prenait la cause de la Hongrie au sérieux et si on pouvait s'attendre de sa part à un concours efficace, il serait facile de soulever le pays sans K. Le général a vu a császárt et je suis obligé de reconnaître qu'il lui a dit franchement qu'il ne voudrait se mêler de rien si on ne lui faisait point la promesse de s'occuper sérieusement de la cause hongroise, comme but et non comme moyen. A császár azt szentül megígérte. Mais vous savez jusqu' à quel point on peut se fier à cette parole. Nous autres en faisons l'expérience en

⁵³ L. előbb 14. sz. alatt.

ce moment et nous voyons qu' on change aisément de volonté toutes les fois que les événements changent. Mais il a promis et K. croit que le cas échéant il pourra agir. *En.* Je sais que le général a vu Mr. K. à Londres, que vous a-t-il dit de lui, est il sûr de son concours? *N.* D'après ce qu' il nous a dit, nous le pensons mais je ne saurais vous dire s'il en a donné une pleine assurance à Mr. C. *En.* Puisque nous causons confidentiellement, permettez-moi de Vous dire mon opinion toute personnelle. Je Vous le repète je n'ai pas mission de Vous dire ce que Vous allez entendre, mais j'ai une si forte conviction de voir juste que je m'hésite pas à Vous parler comme je le fais. Malheureusement les choses ont pris depuis quelque temps une tournure telle que nous ne sommes pas près d'agir, mais les choses pouvant changer de nouveau, je tiens à Vous exposer mes vues et je Vous prie de profiter de cette exposition. Comme je Vous l'ai déjà dit, ce qui me paraît indispensable à une action sûre de notre part, c'est une grande unité dans la direction. Il m' a semblé et je Vous ai fait connaître mes raisons que cette direction ne saurait se trouver dans d'autres mains que dans celles de Mr. K[ossuth]. Mais si le général est sûr du concours entier de Mr. K. les choses iraient également bien et moi pour mon compte je n'y verrais point de mal. Permettez moi toutefois de Vous exprimer mes doutes qu'il en soit ainsi. Mr. K. est le seul de nous tous dans l'émigration qui a maintenu sa position comme représentant du pays. Il a consacré tous ses efforts, tout son temps, il a fait le sacrifice de ses deniers péniblement acquis par un travail inouï à conserver les relations nécessaires avec la Hongrie. Aussi lui seul par les services qu'il a rendus à notre nation, par la position qu'il avait occupé, par son influence qu'il n' a cessé d'exercer est il reconnu en Hongrie comme en dehors comme le véritable représentant de notre cause. Notez bien que je fais abstraction pour un moment de ses capacités qui le mettent au dessus de tous les autres membres de l'émigration. Je n'ai pas besoin de Vous dire que K., tout et connaissant la force qui s'attache à sa position, n'oublie pas non plus la responsabilité qui lui incombe. Je ne crois donc pas qu'il voudra consentir à subordonner son action à la direction d'un autre. Lui étant prêt si l'on s'adresse directement à lui à rendre les services que son pays pourrait réclamer de lui, il me semble qu'il ne peut pas signer les actes des autres. Je puis me tromper, mais j'ai la conviction jusqu' à preuve contraire que K. verrait une cause de juste méfiance dans tout arrangement qui l'écarterait. Il se dira avec raison, puisqu' on a peur de s'engager avec moi, on n' est pas sincère vis à vis de ma nation. Vous admettrez, cher Monsieur, que ce qui se passe à votre endroit est bien fait pour justifier de pareils soupçons. Aussi vais-je plus loin dans mon opinion. Je suis d'avis que K. dans ce cas se déclarera ouvertement contre notre immixtion et il pourrait se voir porté à une exposition publique de son aversion à voir notre nation se mêler dans ce conflit sous ces conditions. Comme je Vous exprime mon opinion indi-

viduelle, je puis me trouver dans l'erreur et je me demande pas mieux. Vous avez un moyen bien simple de verifier l'exactitude de ce que j'avance. Vous n'avez qu' à demander au général une déclaration nette à ce sujet. Qu'il Vous dise s'il est sur du concours de K[ossuth] ou si seulement il a la *certitude* que K. laissera faire? N. úr nagyon meg volt lepve és azt mondá: Moi je vois comme Vous, je le tiendrais pour un malheur si nous devions nous passer du concours de K. et je Vous promets qu'aussitôt après le retour du général de Constantinople je lui ferai poser la question par M. C. très nettement à lui et aux autres. Je leur parlerai moi même et je leur ferai voir la grande responsabilité qu'ils assument.

En többet nem mondhattam. Kl. mit nyilatkozott nem tudom, de én azt hiszem, hogy Turinban és Palais royalban⁵⁴ úgy szóltott alkalmasint mint Genfből hozzám intézett levelében, általánosságokban biztosította talán tisztelt Uram hozzájárulását. Másként nem foghatom meg a dolgot.

Tegnap azonnal barátomhoz mentem és megmondám röviden mit beszéltem Nigrával. Ő azt válaszolta — à Vous vrai dire je me crois pas que Kl. soit franc et de plus il se fait illusion. Je l'ai bien vu par ma conversation avec Mr. Kupa.⁵⁵ De annál fontosabbnak tartom, hogy a hercegnek is megmondjam azt mit Nigra előtt nyilatkoztam volt. Ha úgy kívánja, Kl. jelenlétében is megmondom véleményemet. Ha csatlakoztam, folyamodjanak K.-hoz és aztán majd meglátjuk, hogy ki ítél jobb. Igazsága van barátom és újra megígérem, hogy málam fog találkozni a herceggel — de tán jobb volna, ha mutathatnánk un fragment de lettre de K., mellyben az azon értelemben nyilatkoznék. Én meg azt válaszoltam, hogy alig fogna ilyesmit írásban adni sans motif. Kérdezzék meg Kl.-tul, vajjon biztosan számíthat K. beleegyezésére.

Fájdalom, a dolgok olly fordulatot vesznek, hogy a háború mind inkább háttérbe lép. Oroszország, Angolhon és Poroszország úgy látszik, egyet értenek és Ausztria, mint féltem, az utolsó órában kész olly koncessiókat tenni, mellyel utoljára is olaszthoni birtokát csak biztosítaná. A congressus majdnem bizonyos és a császár egyik adjutánsát Turinba akarja küldeni pour calmer le Piémont. Nigra tegnap nagyon le volt verve és azt mondja, hogy ha nem lesz háború, C. vissza fog lépni és a király le fog mondani a trónról. Oroszthonban (ezt Orloff-tul tudom) csak a reactionarius párt a háború mellett van, mert háború esetében a paraszt emancipatioja elhalasztatnék.

Couza⁵⁶ ügynökével találoztam. Tegnap estve Turinba utazott, visszajöveletekor gyakrabban fogok vele találkozni.

Én nem érek rá ezen levelemet még ma leiratni. Ha Feri fiával

⁵⁴ Napoleon Jeromos hercegnél.

⁵⁵ Kupa ezredes.

⁵⁶ L. a 30. sz. jegyzetet.

leiratná, és alkalmilag a másolatot megküldené, nagyon le fog kötelezni. Szükségem lehet rá.

Be szeretem, hogy Kormányzó úr reserveben tartotta magát! Reménylem, hogy e soraim jó egészségben fogják találni Önt és kedves családját. Még sokáig lesz szükségünk drága egészségére és ügyünkérti tevékenységére. Mély tisztelettel és szeretettel hive
SZ.

P. S. Barátom nem tudta, hogy Kl. a császárnál volt.

(A levél első lapján Kossuth kézírásával: érkezett mart. 22én;
végén: feleltem mart. 26.)

17.

London, 1859 március 29.

KOSSUTH KLAPKÁNAK A HÁBORÚBAN VALÓ RÉSZVÉTEL FELTÉTELEIRŐL.

Sk. levél. O. L., N. M. Kossuth-ir.

Klapka Tábornok Úrnak.

Kedves Barátom, Tábornok Úr!

Az olasz kérdésnek Congressus elibe bocsátása összekötve N. császár nagyon szembetűnő habozásával kedvetlen fordulatot ad a bonyodalmaknak. De minthogy a Congressus nem fog a jövő hó vége előtt össze ülni, 's subjectumai még detailjokban nincsenek meghatározva, nem kell a békés tatarozás sikerét bizonyosnak venni, kivált mert Piemontra nézve „la position est absolument intenable”. Így mondják ők magok. Legaggasztóbbnak azt tartom, hogy úgy az Osztrák mint Piemont kötelezték magokat az Angolnak, hogy a Congressusig összeütközést nem fognak provocálni. Mindazonáltal nekünk a háború lehetőségét kell szemügyben tartanunk 's ezen irányban működnünk. Ha nem lesz semmi az alkalmából — nem lesz. De ha lesz, jobb készen lennünk mint meglepetnünk.

K[iss] Miklós itt volt. Csodálkozott ugyan, hogy Tábornok úr Febr. 24.-kei levele folytán őt speciális megbízásokkal felruházottnak vártam — mert, úgymond, ő semmi speciális utasítást nem kapott. Azonban azok a miket mondott a dolgok állásáról tudomásomhoz becses adalékokul szolgáltak. De voltak más biztos kútfőkből is értesüléseim, mellyek a K. Miklóséval összevetve azon meggyőződésre juttattak, hogy saját állásomra nézve a „hatalmakat” tisztába hozni annál halaszthatatlanabbá vált, minthogy Nemzetünk lehető részeltetését olly sikamlós ösvényen látom, mellyből ha idején nem keresünk biztos alapot, hazánkra végtelen szerencsétlenség négyebet nem várhatunk. Ennek pedig elejét venni a legszenvedőbb kötelességek parancsolják.

Engedje, kedves Barátom, hogy Január 17.-kei értekezésünk velejét reassumáljam: Helyzetem az, hogy akár mi felhívás intéz-